

Metodika síťového mapování obojživelníků a plazů

autoři: David Fischer, Lenka Jeřábková

editor: Lenka Jeřábková

verze 2024

Forma odevzdávání výsledků:

Zpracovatel odevzdává výsledky v podobě **zapsaných dat** do Nálezové databáze ochrany přírody (dále jen NDOP) a **závěrečné zprávy v elektronické podobě**. NDOP je dostupná na Portálu Informačního systému ochrany přírody (<http://portal.nature.cz>). Data mohou být zadána přímo (v prostředí NDOP či pomocí aplikace BioLog), nebo pomocí hromadného importu (import provádí AOPK ČR pouze z korektně vyplněné tabulky dodaného vzoru a v minimálním počtu 1000 nálezů). Pro vstup do NDOP je zpracovateli garantem přiděleno přihlašovací jméno a heslo. Zapsané výsledky jsou součástí NDOP spravované AOPK ČR a jsou přístupné všem orgánům ochrany přírody pro další využití.

Data za jednotlivé skupiny budou odevzdávána pod samostatným zdrojem, jak je uvedeno v položkovém rozpočtu DPP.

Data budou odevzdávána pod zdrojem:

Autor - *jméno zpracovatele*, rok – 2024, typ zdroje – rukopis/zpráva, název práce – Mapování plazů v poli – číslo pole (např. 5158)

Při přímém zápisu je zpracovatel povinen přiřadit k nálezům projekt „OP Mon3: Monitoring a mapování“

Autor - *jméno zpracovatele*, rok – 2024, typ zdroje – rukopis/zpráva, název práce – Mapování obojživelníků v poli – číslo pole (např. 5158)

Při přímém zápisu je zpracovatel povinen přiřadit k nálezům projekt „OP Mon3: Monitoring a mapování“

1. Záznam v aplikaci NDOP

Záznam má podobu jednoduchého faunistického záznamu s přesně lokalizovaným místem nálezu pomocí GPS souřadnic. Záznam obsahuje: datum nálezu, determinaci druhu, stádium, počet jedinců (rozdíluje se odhadnuté či spočtené), metodu a popis lokality. Je vhodné záznam doplnit fotografií druhu nebo jednotlivých stádií a lokality.

2. Závěrečná zpráva

2.1. Tabulka výskytu druhů:

U pole s pozitivním nálezem pro daný druh stačí uvést číslo pole a do závorky napsat „P“ (tzn., že data z daného pole a termínu budou zapsána v NDOPu); u polí s pouze negativními nálezy pro daný druh doplňte minimální počet kontrolovaných lokalit (dle metodiky) s názvem a popisem lokality):

Číslo map. polí v daném termínu	Datum map.	Druh	Lokalizace GPS	Metoda pozorování	Popis lokality	Poznámka
--	---------------	------	-------------------	----------------------	-------------------	----------

6762a		Bufo bufo				P
6762b	15.4.2018	Rana temporaria	49.2708592N, 16.0586769E	akustické projevy	Koupaliště	Negativní
6762b	6.5.2018	Rana temporaria	49.2726722N, 16.0583658E	snůšky	Rybník	Negativní
6762b	30.5.2018	Rana temporaria	49.2699489N, 16.0671419E	larvy	Tůň za obcí	Negativní

2.2. Případné komentáře k výskytu druhů:

2.3. Zjištěné negativní faktory:

Hlavní cíle průzkumu:

- zjištění pokud možno kompletního druhového spektra obojživelníků a plazů ve zkoumaném poli
- získat aktuální údaje o rozšíření jednotlivých druhů na území ČR
- zjištění a popis faktorů s negativními dopady na populace jednotlivých druhů
- splnění reportingové povinnosti členských států EU podle článku 17 Směrnice o stanovištích (92/43/EEC) (v zákoně 114/1992 Sb. aplikovaném v §45f) a tedy vyhotovení Hodnotící zprávy. Hodnotící zprávy mají jednotný formát a vyžadují aktuální znalost: rozšíření druhu, populačních hodnot, trendů populací i areálu a zhodnocení habitatu druhu a ohrožujících faktorů (vše na co nejpřesnější dosažitelné úrovni). Pro zjištění aktuálního rozšíření je tedy třeba provádět a vyhodnocovat popř. systematizovat sběr dat o výskytu druhů (mapování).
- dosažené výsledky jsou sekundárně používány jako podklady pro péči o ohrožené druhy a jejich stanoviště, a to jak na úrovni celostátních koncepcí, tak i na lokální úrovni v případě jednotlivých sledovaných lokalit.

Výběr mapovaných druhů v daném území:

Do systému mapování jsou zařazeny všechny druhy obojživelníků a plazů žijících na území České republiky. Stanovení, které konkrétní druhy se budou mapovat na daném území je založeno na tzv. „předpokládaných druzích“, druzích, které byly v dané čtvrtině pole síťového mapování (dále jen pole) historicky zaznamenány. Systém mapování je založen na potvrzení recentní přítomnosti těchto předpokládaných druhů.

Obecné zásady mapování:

Pole síťového mapování je rozděleno na 4 čtvrtiny pole síťového mapování a mapovatel ověřuje přítomnost všech očekávaných druhů ve všech jednotlivých čtvrtinách návštěvou jedné a více (pokud očekávaný druh nezaznamená na první lokalitě) lokalit dle vlastního výběru.

6762a	6762b
-------	-------

6762c	6762d
-------	-------

Snahou mapovatele je potvrdit výskyt očekávaného druhu minimálně na 1 lokalitě ve čtvrtině pole síťového mapování, což znamená na 4 lokalitách v jednom poli síťového mapování. V případě, že očekávaný druh není nalezen na první vhodné lokalitě pro daný druh, musí mapovatel navštívit další vhodné lokality, avšak v případě nenalezení druhu je nutné, aby mapovatel navštívil minimálně 3 vhodné lokality v rámci 1 čtvrtiny pole síťového mapování. Je velice pravděpodobné, že mapovatel na jedné lokalitě současně nalezne více druhů. Předpokládá se, že mapovatelé mají zkušenost s vyhledáváním druhů v terénu a vybranou oblast znají, proto by pro ně potvrzení výskytu většiny druhů nemělo být obtížné.

Harmonogram prací:

- mapování se provádí u obou skupin celoročně, ale u obojživelníků jsou navštěvovány prioritně vhodné lokality především v době rozmnožování (březen – květen) a u plazů v době opouštění zimních úkrytů a páření a v době mláďat (březen – květen a září)
- termíny a počet návštěv pole je třeba přizpůsobit životnímu cyklu všech předpokládaných druhů a klimatickým podmínkám

Obojživelníci:

Období ukončení hibernace a jarní migrace na rozmnožovací stanoviště. V tomto období je možné zjistit obojživelníky na rizikových úsecích přilehlých komunikací, ať již záznamem živých jedinců nebo zaznamenáním kadaverů. Řadu jedinců lze také zaznamenat v přechodných úkrytech na souši.

Období páření a kladení snůšek. Jedná o část roku, kdy se značná část místních populací obojživelníků koncentruje na reprodukčních stanovištích a existuje tak jen malá pravděpodobnost přehlédnutí významnějšího druhu s reprodukční vazbou na zkoumanou lokalitu. Současně se jedná o jediné období v roce, kdy lze u většiny druhů relativně přesně odhadnout početnost jejich populací. Při provádění průzkumu je třeba počítat s tím, že tato část ročního cyklu neprobíhá u všech druhů ve stejném období, některé druhy se dokáží rozmnožovat v průběhu větší části sezóny. Naopak některé druhy mají velmi krátké období rozmnožování a to probíhá již velmi brzy na jaře, často ještě v době sněhové pokrývky nebo částečně zamrzlé vodní plochy.

Období vývoje larev. Velmi vhodné období pro provádění kvalitativních průzkumů. Kromě faunistických dat lze získat i cenné podklady pro vyhodnocení reprodukčních vazeb jednotlivých druhů, údaje o úspěšnosti rozmnožování zjištěných druhů na sledované lokalitě, popř. v jejích jednotlivých částech i rámcovou představu o jejich početnosti (na základě množství pozorovaných/odchycených larev). Tyto průzkumy je možné realizovat až v době, kdy jsou larvy obojživelníků dostatečně vzrostlé.

Pozn.: Specifickým případem je mlok skvrnitý – zde je třeba průzkumy zaměřené na adultní a subadultní jedince provádět ve dnech s největší pravděpodobností jejich aktivity (relativně teplo, déšť, nejlépe po delší suché periodě, nebo v době páření).

Plazi:

Období opouštění zimních úkrytů. Období od opuštění zimních úkrytů do začátku páření lze považovat z pohledu provádění průzkumu herpetofauny za velmi vhodné – často dochází ke kumulaci populací v částech lokality vhodných k zimování; plazi jsou v tomto období velmi aktivní, intenzivně se sluní a vyhledávají potravu; jejich aktivita je většinou unimodální (viz dále); nedochází ještě k bujnému rozvoji vegetace a terén je tak dobře přehledný. Toto období je vhodné jak pro provádění kvalitativních průzkumů, tak pro realizaci odhadů početnosti populací (nesmí být prováděno v počáteční fázi opouštění zimovišť – je třeba počítat s tím, že za určitých podmínek neopouštějí všichni jedinci, resp. obě pohlaví a všechny věkové kategorie, zimní úkryty ve stejnou dobu – průzkumy proto musí provádět odborníci s dobrou znalostí ekologie a fenologie jednotlivých druhů).

Období páření. Společně s předchozím obdobím nejvhodnější část ročního cyklu aktivity pro provádění průzkumu, včetně jejich kvantitativních částí – plazi jsou velmi aktivní; v důsledku chování spojeného s pářením (teritorialita, předkopulační chování apod.) ztrácejí ostražitost; některé druhy se často „vystavují“ na viditelných místech lokality; aktivita je díky nižším teplotám často unimodální (viz dále) a nedochází ještě k bujnému rozvoji vegetačního krytu (lokalita je stále dobře přehledná).

Období gravidity samic. Stále vhodné období pro provádění průzkumu, nicméně již spíše pro jeho kvalitativní složky – samice se často a intenzivně sluní, mnohdy se snižuje jejich úniková vzdálenost (spoléhají na kryprické zbarvení), aktivita samců se ale již snižuje a dochází k jejich disperzi po větších plochách lokalit. Aktivita je také již v závislosti na teplotách většinou bimodální (při vysokých teplotách a dlouhodobém suchu může navíc rapidně klesat v průběhu celého dne – viz dále).

Období líhnutí mláďat. Důležité období z pohledu stanovení reprodukční úspěšnosti v dané sezóně.

Období vyhledávání zimních úkrytů. U některých druhů dochází v tomto období k migracím a kumulaci jedinců v místech zimovišť – v takových případech se jedná o vhodné období i např. pro účel odhadu početnosti jejich místních populací.

Ve vztahu k **rozložení denní aktivity** plazů je třeba v rámci provádění průzkumu (zejména v případě odhadů početnosti populací) vzít v potaz následující skutečnosti a tomu přizpůsobit jak volbu konkrétního termínu návštěvy lokality, tak i části dne, kdy bude průzkum proveden:

- za určitých podmínek (vyšší teploty, slunečné počasí, dlouhodobé sucho) dochází k poklesu aktivity plazů v určitých fázích dne a aktivita těchto živočichů se stává unimodální (aktivní jsou v dopoledních a pozdně odpoledních hodinách)
- v případě dlouhodobě vysokých teplot a sucha může i v našich podmínkách dojít k estivaci plazů (nejčastěji k tomuto jevu dochází během vrcholného léta). Provedení průzkumu za těchto podmínek by bylo silně zavádějící.

Vlastní mapování:

Prioritně je mapování prováděno vyhledáváním lokalit, které obojživelníci využívají k rozmnožování, ale jako plnohodnotné záznamy jsou brány i náhodné záznamy některých druhů, například záznamy ropuch při vyhledávání potravy v blízkosti silnic. V případě plazů jsou jako plnohodnotné hodnoceny všechny nálezy, jak získané při vyhledávání vhodných stanovišť, tak i náhodné nálezy například přjetých hadů na silnici. Při mapování se používají ideálně kombinace všech následujících metod.

Metody mapování obojživelníků

- **identifikace jednotlivých druhů na základě akustických projevů** (zejména v době páření a kladení snůšek); metoda zahrnuje denní i noční průzkumy a lze ji uplatnit pouze v případě žab
- **identifikace jednotlivých druhů na základě nalezených snůšek**; metoda zahrnuje primárně denní průzkumy a lze ji úspěšně uplatnit pouze v případě žab
- **vizuální pozorování**; tuto metodu lze uplatnit zejména u přehlednějších vodních ploch (menší tůně, lomy, pískovny, okraje některých nádrží s řidšími litorálními porosty), u druhů zdržujících se při břehové linii (například zástupci komplexu zelených skokanů), popř. na terestrických stanovištích (např. v případě mloka skvrnitého nebo některých „hnědých“ skokanů) nebo v době jarní migrace na reprodukční stanoviště; metoda zahrnuje jak denní, tak i noční průzkumy – zejména v případě čolků, ale i některých druhů žab (ropucha krátkonohá, rosnička zelená), je v mělkých přehledných vodních plochách velmi efektivní metoda vizuálního prohledávání mělčin za pomoci baterky
- **namátkové prolovování nepřehledných vodních ploch (sublitorály nádrží) sítkou**; metoda je zaměřena jak na odlov adultních jedinců (zejména ocasatých obojživelníků), tak na identifikaci jednotlivých druhů podle ulovených larev; metoda zahrnuje primárně denní průzkumy. Z důvodu minimalizace negativních dopadů na zkoumané populace (poškození snůšek, zraňování, popř. usmrcování larev) je třeba ji realizovat buďto ještě před kladením snůšek nebo až v době, kdy jsou larvy obojživelníků natolik vzrostlé, že je riziko jejich zraňování při odlovu malé. Kromě zjištění druhového spektra obojživelníků tato metoda umožňuje vyhodnotit úspěšnosti reprodukce jednotlivých druhů (v dané sezóně)
- **prohledávání potenciálních terestrických úkrytů obojživelníků** (např. prostory pod velkými kameny, kmeny, prkny apod.); metoda zahrnuje denní průzkumy
- **využití odchytových bariér**; velmi účinná metoda zjišťování druhového spektra obojživelníků zimujících na souši. Jedná se o doplňkovou metodu tam, kde jsou realizovány záchranné přenosy obojživelníků v době jarní migrace na reprodukční stanoviště. Primární realizace metody pouze za účelem provádění IP se nepředpokládá
- **vyhledávání jedinců usmrcených na místních komunikacích**; v případě, že se v blízkosti zkoumané lokality nachází komunikace, jedná se o velmi efektivní

metodu kvalitativního průzkumu. Největší úspěšnosti lze dosáhnout v době jarních migrací obojživelníků na reprodukční stanoviště, popř. v době metamorfózy obojživelníků a jejich hromadné migrace na terestrická stanoviště; metoda zahrnuje denní i noční průzkumy

- **využití odchytnů do živolovných pastí (ocasatí obojživelníci);** metoda je založena na odchytu adultů pomocí pastí (vrší), které jsou vkládány do vodních ploch. Pasti = vrše, do kterých zvířata aktivně vplouvají otvorem se zúženým hrdlem, které jim komplikuje nalezení cesty ven z past. Do pastí čolci pronikají v rámci exploračního chování na lokalitě, případně jsou lákáni návnadou (játra). Pasti jsou dostatečně prostorné, neomezují živočichy v pohybu, umožňují jim bez komplikací dýchat a dokonce i lovit potravu. Pasti jsou vkládány do vodní plochy zpravidla ve večerních hodinách a druhý den ráno jsou pasti kontrolovány. Jsou vkládány tak, aby vždy část pasti byla nad hladinou. Chycená zvířata jsou determinována a vypuštěna zpět na lokalitě. V rámci lokality je dle její velikosti zvolen jeden nebo několik reprezentativních úseků příbřežních částí litorálních partií. V rámci tohoto úseku jsou kladeny pasti (minimálně 5 pastí na lokalitu. U velkých lokalit raději více pastí).

Metody mapování plazů

- **zjišťování přítomnosti jednotlivých druhů na základě prohledávání potenciálních stanovišť** (zimoviště, místa ke slunění, trofická stanoviště); U menších lokalit (do cca 10-ti ha) by měla být takto prozkoumána v podstatě celá plocha, u lokalit větších je pak třeba buďto vybrat a detailně prozkoumat dostatečně rozsáhlé reprezentativní plochy, popř. územím vytyčit transeky (ty by pak měly být vedeny atraktivními plochami pro plazy, jako jsou různá přechodová stanoviště, okraje struh, toků a vodních nádrží, prosluněné svahy s mozaikovitou křovinatou vegetací apod.). Vedení transektu/transektů je třeba zaznamenat do podrobné ortofotomapy (kvůli možnosti opakování průzkumu)
- **prohledávání potenciálních úkrytů** (prostory pod kameny, padlými kmeny, prkny a jiným materiálem atopogenního původu apod.); dle stejného modelu, jako je uvedeno výše
- **prohledávání záměrně umístěných úkrytů;** v rámci této metody jsou na lokalitu záměrně umísťovány ukryty, které jsou při dalších návštěvách kontrolovány. Úkryty mají podobu čtverců z plastu či gumy o rozměru 1 x 1 metr. Nejvhodnější ukryty jsou čtverce rybníční folie z černého polyetylenu o tloušťce 0,6 -0,8 mm (přináší nejlepší výsledky s ohledem na snadnou instalaci). Vhodné je upevnit tyto folie ve dvou rozích hřebíky a v druhých dvou rozích zatížit kamenem. Pod folií je vhodné podle charakteru terénu umístit drcenou borku, štěpku, drobné kamínky a podobně, aby folie neležela přímo na povrchu, ale aby mezi folií a povrchem země zůstávaly drobné skuliny. Mezi instalováním folií a prvním průzkumem by měla uplynout doba minimálně 1 měsíc. Je to proto, že plazi začínají takové plochy využívat, až po tom, co v terénu leží delší dobu.

- **vyhledávání jedinců usmrcených na místních komunikacích a polních cestách;** zejména v případech, kdy komunikace vedou při okrajích stanovišť atraktivních pro plazy, se jedná o velmi účinnou kvalitativní metodu, pomocí které lze odhalit např. některé skrytě žijící druhy (např. slepýš křehký)

Literatura a zdroje:

Vlašín M., Mikátová B., 2015 : Terénní výzkum plazů dostává ustálenou podobu. Zoo Report Profi , březen 2015,s 1-4 (anglická a česká verze)

Vlašín, M., Mikátová, B.,2007: Metodika sledování výskytu plazů v České republice. ZO ČSOP Veronica , 42 s

Common Standards Monitoring Guidance for Reptiles and Amphibians, Version February 2004 ISSN 1743